

TITLE

L'Espai Quiró under construction. The story of a neighborhood project and a related learning activity within the bachelor of design studies

ABSTRACT

Design pedagogy is increasingly highlighting the role of this discipline as an agent of social transformation, so the idea of students intervening in projects of social interest and in close collaboration with local stakeholders is proposed.

In this regard, our students of design established a codesign methodology with the collective of neighbors of L'Espai Quiró, who manage an urban garden and dinamise a program of activities aimed at cohesion of the social fabric of the neighborhood. This article explores how we find solutions together to gain visibility among their neighbors and get them involved in the project.

KEYWORDS

Art, activism, design, community, social, public space

L'Espai Quiró en construcció. Història d'un projecte veïnal i d'una activitat didàctica vinculada dins dels Estudis Superiors de Disseny

Joan Morales Moras

joanmorales@ub.edu

Universitat de Barcelona
Escola Superior de Disseny i Arts Plàstiques (Generalitat de Catalunya)
Grup de recerca Processos de disseny. Pràctiques avançades en Art i Disseny (EINA-UAB)

1. Antecedents del projecte. Història i sociograma del Espai Quiró i de la mobilització veïnal.

1.1. Història de la recuperació de l'espai per al barri (2007- 2015).

Tal com es comenta a la web de l'Espai Quiró [1], des de gener de 2015 diferents entitats dels barris al voltant del solar de l'Antiga Clínica Quirón s'han mobilitzat per reivindicar l'ús d'un espai públic que, a l'espera de l'execució del seu pla d'usos, romanía tancat. A partir d'aquest moment el solar ha estat anomenat l'Espai Quiró i s'ha acordat que en ell es duguin a terme activitats autogestionades per les mateixes veïnes dels barris, centrades en la sostenibilitat, la salut i l'alimentació. Amb tot això es vol teixir xarxes i relacions entre les persones i entitats que viuen o treballen al voltant d'aquest espai i cohesionar la comunitat.

Ampliant aquesta informació detallem a continuació una línia de temps de la recuperació de l'espai per al barri. Per començar ens remuntem a 2007 quan la Clínica Quirón del Barri de la Salut de Barcelona va tancar les seves portes per traslladar-se a unes noves instal·lacions. Des de l'inici, la polèmica va acompanyar tot el projecte urbanístic, començant per un intent de requalificar el solar i destinar-lo a habitatges de luxe. Segons fonts periodístiques: *"La idea inicial i pactada entre l'Ajuntament i la Clínica Quirón el 2002 era construir pisos de luxe al solar, un projecte que va tombar el Tribunal Suprem el 2012. El jutge va donar la raó als veïns que denunciaven l'acord i no va permetre la modificació del pla urbanístic. A partir d'aquest moment va quedar clar que en aquests terrenys s'hi havien d'instal·lar equipaments"* [2]. En aquest mateix any 2012, amb el projecte de construir habitatges suspès, l'ajuntament va comprar l'hospital a l'entitat financera que n'era la propietària en aquell moment amb la idea de derrocar l'edifici per trobar-li altres usos al solar concordes amb el Pla Urbanístic [3]. Els termes d'aquesta compra també van ser denunciats pels veïns, els quals entengueren que es va pagar un preu excessiu a càrrec de l'erari públic.

Dos anys més tard, entre finals del 2014 i principis de 2015, es va dur a terme la demolició de l'edifici (fig. 1) i immediatament, al final del seu mandat i en vespres de les noves eleccions, l'Ajuntament va anunciar un nou pla d'usos per al solar, el qual, segons la nota de premsa de la web municipal donaria *"resposta a les necessitats dels veïns i veïnes del barri de la Salut, i a les de la gent gran de la ciutat."* [4] Però de moment, només va quedar un gran solar buit i tancat a l'espera de la seva nova destinació, però els veïns, seguien reclamant que l'espai s'obris i demanaven poder-ne fer un ús provisional fins a l'execució del projecte, prevista per 2019. D'aquesta manera van aconseguir que es convocés a les associacions veïnals per presentar les seves propostes i així ho van fer 7 associacions, les quals es van constituir com a grup motor. Finalment, després de moltes reunions, una d'aquestes associacions va prendre la responsabilitat d'obrir l'espai i gestionar el seu ús sota l'auditoria d'aquest grup motor i del consistori. Així doncs, a l'abril de 2015 es va cedir l'espai per al seu ús provisional fins a l'inici de les obres amb la condició de destinar-ho a la dinamització d'activitats socials al barri i les veïnes entraven en aquest espai recuperat (fig.2).

Ja amb un nou consistori sorgit dels comicis de maig de 2015, es van començar a desenvolupar els projectes de creació d'un hort urbà amb un sistema de compostatge propi i una comunitat veïnal orgànica, la qual té la principal via de construcció i cohesió en les diverses activitats educatives, culturals, i relacionals que es realitzen a l'espai Quiró. Aquestes pretenen difondre valors propis del model de *slow city* i cohesionar el teixit veïnal. Entre elles destaquem les jornades de portes obertes per donar a conèixer el projecte, les qual inclouen també un

Figura 1

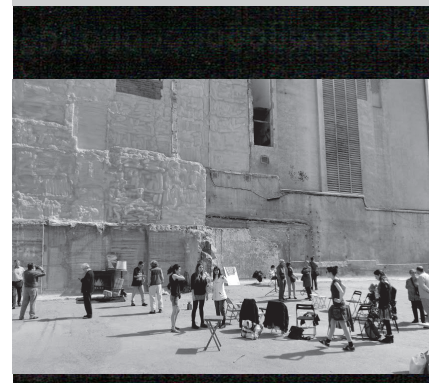

Figura 2

pícnic orgànic amb els assistents, un cinema de temàtica social produït localment, així com una assemblea oberta per gestionar el projecte.

1.2. Actors i entitats involucrades en la recuperació de l'espai.

D'altra banda, creiem convenient fer un sociograma per identificar la xarxa d'actors implicats. En primer lloc, hem d'esmentar el col·lectiu de veïns de la Plataforma Sanllehy que ja havien aconseguit la recuperació per al barri de la plaça Sanllehy, la qual havia estat eliminada per realitzar l'estació de la Línia 9 del Metro i tancada amb un mur després de la paralització de les obres en 2011 [5]. Alguns dels seus membres, com la Cesca i la Montse, segueixen implicades amb el projecte de l'Espai Quiró i formen part de l'equip motor.

Així mateix, el col·lectiu La MULA (*Masoveria urbana per a la llar alternativa*) [6] ha aportat el seu entusiasme i va ser qui van assumir el compromís davant l'ajuntament de gestionar el projecte de l'Espai Quiró. Segons expliquen al seu web, el col·lectiu es va posar en marxa el 2012 amb un projecte alternatiu d'habitatge mitjançant l'arrendament en règim de masoveria urbana del Xalet Mercedes al barri de Can Baró de Barcelona, a canvi de realitzar certes reformes estructurals i fer un ús social de l'espai, desenvolupant activitats amb i per al barri. Tal com ens expliquen dos dels seus membres més actius en el projecte de l'Espai Quiró, el Nicola i la Duna, un cop van aconseguir el projecte urgent de fer habitable el seu espai, es van centrar en generar teixit associatiu entre cases de masoveria, alimentant la relació entre veïnes a través de trobades i activitats obertes al barri, i desenvolupant projectes per a la transformació social, entre els quals està el de l'Espai Quiró.

Al costat d'ells, trobem el col·lectiu Re:farm The City [7], que es defineixen com un laboratori de persones i eines que posen en pràctica una manera diferent de viure a les ciutats, amb ritmes més pausats, sostenibles, i conscients. És a dir, un projecte d'experimentació per una vida més orgànica en el sentit més ampli. Ambdues entitats van unir els seus esforços per engegar l'Espai Quiró. L'Hernani, fundador d'aquest col·lectiu, ens explica que va ser convidat a realitzar un taller d'assessorament per a la creació de l'hort, però que des de l'inici va decidir comprometre's molt més amb el projecte, dirigint i realitzant ell mateix tot el necessari per crear el "Quirhort" i ensenyant els principis i funcionament de l'hort urbà a tots els que s'acosten a participar. Finalment, també volem destacar el paper de totes les entitats col·laboradores i veïns que han anat participant i participen per aportar els seus coneixements o el seu temps, ja sigui de forma esporàdica o regular. Tot això pretén reforçar el teixit associatiu del barri i la seva xarxa de contactes amb altres actors socials.

2. L'activitat didàctica. Projecte de codisseny participatiu entre l'hort i l'escola de disseny.

2.1. La definició de les necessitats del projecte.

Dins aquest marc del projecte de l'Espai Quiró, vam plantejar una tasca de codisseny amb els alumnes dels estudis superiors de disseny gràfic de l'Escola Superior de Disseny i Arts Plàstiques de L'Hospitalet Serra i Abella. En aquest sentit, es va estudiar la millor manera d'establir una cooperació entre el projecte veïnal i l'escola definint les necessitats de disseny gràfic i de comunicació dins l'espai en les quals el treball dels alumnes podia ser útil.

Concretament es va arribar a la conclusió que hi havia dues necessitats principals. D'una banda calia visibilitzar millor la tasca que s'estava duent a terme dins el recinte ja que s'evidenciava entre el veïnat una manca d'informació sobre les activitats, horaris, o les possibilitats de participació, entre d'altres. Tanmateix, també es feia difícil una percepció unitària de l'espai, ateses les seves grans dimensions i la manca de recursos per al seu condicionament. Tot plegat creava un cert descontent i fins i tot descontent entre els veïns [8]. A més a més, també es volia dotar l'espai d'eines pedagògiques per explicar els processos de compostatge i agricultura urbana als grups d'escolars i veïns que visiten aquest espai. Així el projecte de codisseny de l'escola se centrà en satisfer les dues necessitats principals de comunicació. D'una banda, millorar la percepció de l'espai i la informació sobre el seu ús, i estimular la participació entre els veïns i transeünts, i de l'altra, la creació de materials pedagògics per il·lustrar in situ les visites guiades a l'hort.

2.2. Desenvolupament de les solucions.

La solució a la primera de les necessitats esmentades es va abordar mitjançant una intervenció directa sobre l'identificació de l'espai i les seves activitats amb la pintura mural d'un rètol de grans dimensions amb el nom de l'Espai Quiró (fig.3) visible des de l'exterior del recinte, l'urdir d'un segon rètol teixit en la tanca metàl·lica que encercla l'espai, (fig. 4) i un mural compostat per plafons fotogràfics circulars collats a la tanca perimetral i que expliquen als vianants les activitats que es duen a terme dins de l'espai (fig.5). També es va aplicar una gamma cromàtica de colors vius a bona part del mobiliari fet amb palés, com ara la caseta d'eines, les taules i els bancs, per unificar la percepció de l'espai. (fig. 6).

Per a la segona necessitat enunciada es va decidir crear uns materials didàctics per als visitants de l'hort que expliquessin el cicle de la matèria orgànica, el calendari de productes de temporada de l'hort i el procés de compostatge. Des del punt de vista del col·lectiu dinamitzador de l'hort, l'interessant era que aquest aprenentatge es produís in situ en l'hort, evitant a més la impressió de pamflets o altres materials

Figura 3

Figura 4

Figura 5

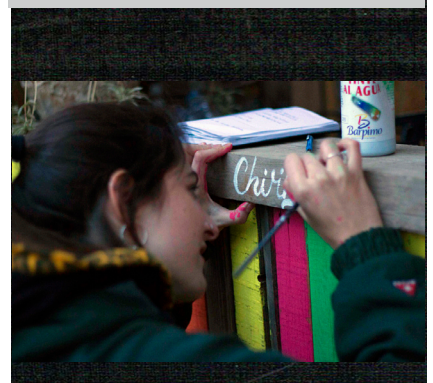

Figura 6

Figura 7

Figura 8

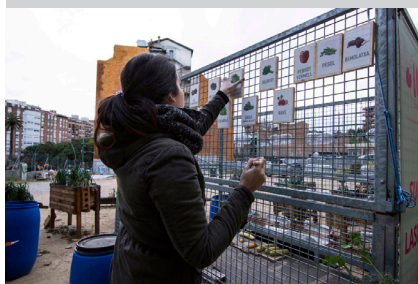

Figura 9

de curta vida que poguessin generar residus innecessaris. Per això es van dissenyar, d'una banda, uns murals amb infografies que expliquen el procés de reciclatge orgànic i compostatge que després es van pintar en la paret mitgera al costat de la zona de compostatge perquè pogués veure's mentre s'explica als visitants el funcionament d'aquesta zona (fig. 7). D'altra banda, també es va dissenyar un calendari amb peces mòbils de fusta que representen els productes locals i de temporada de l'horta, amb informació del seu període de sembra, creixement, i recollida, facilitant així informació per conrear aliments que prosperin en aquest entorn específic. (fig. 8 i 9) En tots ells, els alumnes van escollir les tècniques i materials atenent a criteris mediambientals. A més, es van usar un tipus d'eines i tècniques constructives en funció dels coneixements i habilitats dels membres de l'equip i, en la mesura del possible, amb els materials disponibles en l'entorn, amb la intenció de treballar de forma autosuficient, en línia amb les premisses del *do-it-yourself*.

3. Un projecte realitzat amb paràmetres de Transition Design.

Aquest projecte pedagògic tenia en el seu origen i va anar prenent forma en base a una sèrie de premises pedagògiques i criteris metodològics que l'apropen a l'idea general del disseny com a eina de canvi social, present des del pensament de Morris fins al de Bonsiepe, i en manifestos com el *First things first* de 2000 i 2011, i més concretament en l'esperit del *transition design* formulat a la Carnegie Mellon University. En aquest sentit, hi ha hagut la voluntat de treballar en l'àmbit local amb un seguiment proper que inclou la participació de la xarxa d'actors implicats en un procés de codisseny participatiu, la creació de solucions obertes i escalables que siguin susceptibles d'anar-se modificant per part dels propis usuaris en funció de les seves necessitats canviants, establir equips de treball multidisciplinaris que ens han permès aprofitar els varis talents tant dels alumnes com dels membres de la comunitat de l'Espai Quiró i treballar usant materials reciclats del propi entorn. Un cop acabada l'activitat, el grau de satisfacció dels alumnes i membres de la comunitat de l'espai Quiró ens ha dut a tornar a fer una segona edició d'aquesta col·laboració amb els alumnes del proper curs acadèmic que està actualment en procés de producció.

Referències

- [1] <https://espaiquiro.wordpress.com>
- [2] BETEVÉ diumenge 27 de juliol, 2014, 18.01 (<http://beteve.cat/comenca-enderroc-clinica-quiron/>)
- [3] Fuente: EL PERIÓDICO Jueves, 20/12/2012 | Actualizado a las 14:43 CET (<http://www.elperiodico.com/es/barcelona/20121220/bcn-compra-la-antigua-quiron-por-95-millones-2277745>).
- [4] AJUNTAMENT DE BARCELONA (22/01/2015) <http://ajuntament.barcelona>.

cat/premsa/2015/01/22/trias-el-projecte-per-al-solar-de-la-quiron-donara-res-posta-als-veins-de-la-salut-i-a-les-necessitats-de-la-gent-gran-de-la-ciutat/

[5] La plaza de Sanllehy vuelve a ser plaza. El País (1/07/2015). https://elpais.com/ccaa/2015/07/01/catalunya/1435760490_949233.html

[6] <https://masoveriaurbana.wordpress.com>

[7] <http://www.refarmthecity.org>

[8] Bufurull, J. El solar de la Quirón. *La Vanguardia* (16/12/2017). <http://www.lavanguardia.com/participacion/cartas/20171216/433655059420/el-solar-de-la-quiron.html>

Bibliografia recomanada

Barnbrook, J., Bell, N., Blauvet, A., Bockting, H., Boom, I., & Bretteville, L. D. (1999). First things first manifesto 2000. *AIGA Journal of Graphic Design*, 17(2).

Bennett, A., Vulpinari, O. (2011). Icograda design education manifesto 2011. Taipei: *Icograda General Assembly*.

Irwin, T. (2015). Transition design: A proposal for a new area of design practice, study, and research. *Design and Culture*, 7(2).

Raasch, C., Herstatt, C., Balka, K. (2009) On the open design of tangible goods. *R&d Management*, 39(4).

SPINUZZI, C. (2005). The Methodology of Participatory Design. *Technical Communication*. 52(2).

